

ο6 Παιδική ηλικία και ανθρωπολογία

Παιδική ηλικία

Οι αναπτυξιακές θεωρητικές προσεγγίσεις των κοινωνικών ερευνών έχουν διατυπώσει την άποψη ότι η παιδική ηλικία αποτελεί μία περίοδο εκμάθησης ικανοτήτων και νοητικών δεξιοτήτων που χαρακτηρίζονται απαραίτητες για την ενήλικη ζωή.

Η αναπτυξιακή θεωρία της ψυχολογίας, με κύριο εκπρόσωπο τον Jean Piaget (1977), έχει υποστηρίξει ότι η παιδική ηλικία αποτελεί τη βιολογική περίοδο που είναι αφιερωμένη στην εκμάθηση ταξινομημένων νοητικών δεξιοτήτων, με τις οποίες το άτομο έρχεται σε επαφή και κατανοεί τον κόσμο που τον περιβάλλει.

Παιδική ηλικία

Η **θεωρία της κοινωνικοποίησης** (Lev Vygotsky, 1978), αντιμετωπίζει το παιδί ως κοινωνικά αναπτυσσόμενο και ορίζει την παιδική ηλικία ως την περίοδο εκπαίδευσης και εσωτερίκευσης κοινωνικών κανόνων και ρόλων, προκειμένου με τον τρόπο αυτό να εξασφαλιστεί η ένταξη στην κοινωνία των ενηλίκων.

Σύμφωνα με τον Vygotsky, το πολιτισμικό πλαίσιο, το κοινωνικό περιβάλλον και οι αλληλεπιδράσεις του παιδιού με τους άλλους έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για την εξέλιξη της αντίληψής του.

Παιδική ηλικία στην ανθρωπολογική προσέγγιση

Anthropology has shown little interest in them and their lives

Η ανθρωπολογική θεώρηση δεν έχει ασχοληθεί διεξοδικά με την καθιέρωση ενός ορισμού αναφορικά με την παιδική ηλικία και την πολιτισμική της έκφραση.

Ωστόσο, έχει υποστηρίξει ότι το κριτήριο της βιολογικής ηλικίας για τον καθορισμό των ηλικιακών κατηγοριών που εφάρμοσαν οι αναπτυξιακές θεωρίες της εξελικτικής ψυχολογίας, από μόνο του δεν επαρκεί.

Παιδική ηλικία στην ανθρωπολογική προσέγγιση

Κοινωνικοί ανθρωπολόγοι επισημαίνουν ότι τα όρια της βρεφικής, νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας αποτελούν αυθαίρετες κατασκευές της δυτικής επιστημονικής σκέψης.

Μελετώντας τις καθημερινές δραστηριότητες των παιδιών στο πλαίσιο της οικογένειας, κάνουν λόγο για την «**κοινωνική ηλικία**» των παιδιών, σε αντίθεση με τις μέχρι τότε απόψεις της εξελικτικής ψυχολογίας που αναφέρονταν στην παιδική ηλικία ως την περίοδο της βιολογικής διαφοροποίησης των παιδιών από τους ενήλικους (James και Prout 1990).

Παιδική ηλικία στην ανθρωπολογική προσέγγιση

Η **ανθρωπολογική έρευνα** για την παιδική ηλικία έχει επικεντρωθεί (1) στην άποψη που υπερεκτιμά το ρόλο των ενηλίκων και υποτιμά τη συμβολή των παιδιών στη διαμόρφωση του πολιτισμού και στην αναπαραγωγή του και (2) στην έλλειψη εκτίμησης της δύναμης του πολιτισμού της παιδικής ηλικίας και ιδιαίτερα στη διαμόρφωση του πολιτισμού των ενηλίκων.

Margaret Mead - Coming of Age in Samoa (1928)

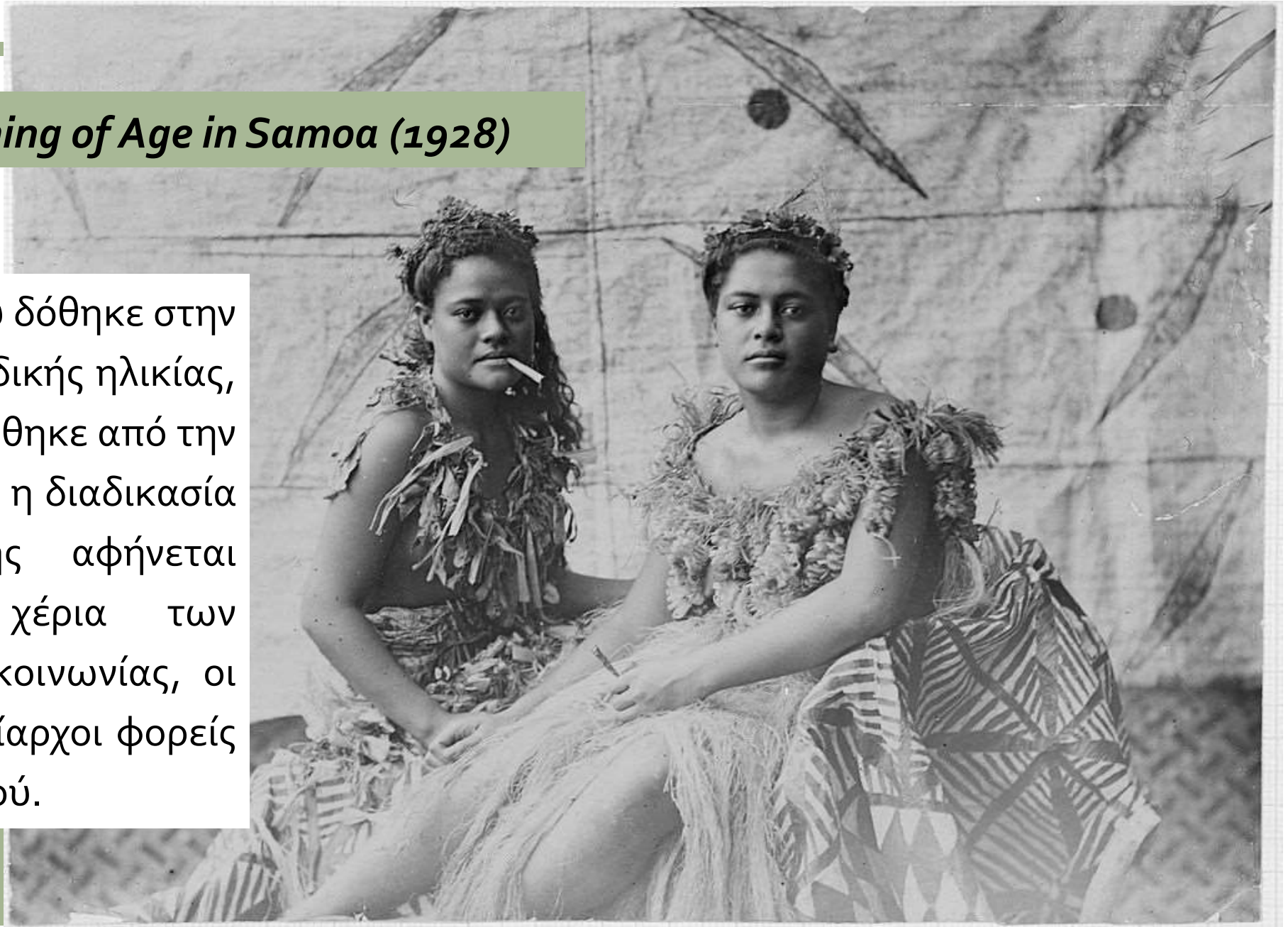
Μελέτησε τους εφήβους στα νησιά Σαμόα, θέλοντας να ανατρέψει την κυρίαρχη δυτικοκεντρική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η εφηβεία είναι μια περίοδος της ζωής του ανθρώπου που συναντάται σε όλες τις κοινωνίες και χαρακτηρίζεται από την έκφραση «επαναστατικής» διάθεσης από μέρους των εφήβων.

Το βιβλίο προκάλεσε έντονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις σε θέματα που αφορούν την κοινωνία, τον πολιτισμό και την επιστήμη. Αποτελεί βασικό κείμενο στη συζήτηση για τη φύση και για θέματα που σχετίζονται με την οικογένεια, την εφηβεία, το φύλο, τα κοινωνικά πρότυπα και τις στάσεις.

Margaret Mead - Coming of Age in Samoa (1928)

Παρά στην έμφαση που δόθηκε στην πολλαπλότητα της παιδικής ηλικίας, η Mead δεν απομακρύνθηκε από την ισχύουσα αντίληψη ότι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης αφήνεται αποκλειστικά στα χέρια των ενηλίκων μελών της κοινωνίας, οι οποίοι είναι και οι κυρίαρχοι φορείς του εκάστοτε πολιτισμού.

Ruth Benedict - Patterns of Culture (1934)

Σε συγκριτική μελέτη για την παιδική ηλικία (Zuni του Νέου Μεξικού, Dobu της Παπούα Νέα Γουινέα και Kwakiutl της Βόρειας Αμερικής) ανέδειξε τις πολιτισμικές διαφορές που παρατηρούνται στο βαθμό εμπιστοσύνης που δείχνουν οι ενήλικοι στα παιδιά της φυλής, το βαθμό απομάκρυνσης των ανηλίκων από τον κόσμο των ενηλίκων και τον τρόπο που υιοθετούνται κι ενσωματώνονται τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου.

Τόνισε ότι οι πολιτισμικές αξίες και πρακτικές αυτών των κοινωνικών πληθυσμών είναι κατανοητές από την άποψη των δικών τους συνεκτικών πολιτιστικών συστημάτων και πρέπει να γίνονται κατανοητές και σεβαστές.

Ruth Benedict - Patterns of Culture (1934)

Οι έρευνες της ανέδειξαν την έννοια του «πολιτισμικού σχετικισμού» χρησιμοποιώντας ως κύριο παράδειγμα τις διαφορετικές πρακτικές ανατροφής των παιδιών που εφαρμόζονται σε διαφορετικές «πολιτισμικές περιοχές» του μη δυτικού κόσμου.

Συνέκρινε τα εθνογραφικά ευρήματά στη δική τους κοινωνία, θέλοντας να δείξει ότι ο δυτικός τρόπος κοινωνικοποίησης των παιδιών, με τη χρήση πολύπλοκων εκπαιδευτικών μεθόδων, είναι ένας μόνο από τους τρόπους εκμάθησης και ενσωμάτωσης των κοινωνικών αξιών και κανόνων που απαντώνται διαπολιτισμικά. Πράγματι η εφηβεία δεν είναι ένα στάδιο το οποίο το συναντάμε παντού και πάντα.

Τόσο η Mead, όσο και η Benedict αντιμετώπισαν την παιδική και εφηβική ηλικία ως μια χρονική περίοδο μάθησης των ικανοτήτων και δεξιοτήτων που θεωρούνται απαραίτητες για την ενήλικη ζωή.

Η παιδική και εφηβική ηλικία δεν αντιμετωπίστηκαν ως ξεχωριστά και αυθύπαρκτα κοινωνικά φαινόμενα, ούτε τα παιδιά και οι έφηβοι αντιμετωπίστηκαν ως ενεργοί συμμετέχοντες και συνδιαμορφωτές του εκάστοτε «πολιτισμικού σχηματισμού».

-
- *Children could be studied in their own right (Opie 1959).*
 - *Might be called muted groups! But children were valid as a group to be studied (Hardman 1973).*
 - *Anthropology acknowledges that work with children is a reasonable pursuit. (Hirschfeld 2008)*
 - *With few exceptions, children not only are underrepresented in our texts but also undertheorized and outright neglected (Friedl 2002).*

Charlotte Hardman - Can there be an Anthropology of Children? 1973

Στο άρθρο τόνισε την έλλειψη επιστημονικής ενασχόλησης με την παιδική ηλικία ως ξεχωριστή ερευνητική κατηγορία και έθεσε τις προϋποθέσεις για μια **Ανθρωπολογία των Παιδιών**.

Η Charlotte Hardman ασκεί κριτική στις θεωρίες των εξελικτιστών και αναπτυξιακών ψυχολόγων, οι οποίοι συγκρίνουν τα παιδιά με τους «πρωτόγονους ανθρώπους», τους προσδίδουν **παθητικούς ρόλους** και τους καθιστούν παθητικούς δέκτες και παρατηρητές της πραγματικότητας. Επισημαίνει ότι αποσιωπήθηκε η συμβολή των παιδιών στη διαμόρφωση των κοινωνικών αξιών, όπως και οι φωνές τους και θεωρεί ότι τα παιδιά θα πρέπει να μελετώνται ως αυθύπαρκτα κοινωνικά όντα με δικές τους αξίες.

- Ο κόσμος των παιδιών δε συνιστά μια μικρογραφία του πολιτισμού των ενηλίκων, αλλά τα ίδια αποτελούν μια κοινωνική ομάδα με ξεχωριστές αξίες, σύμβολα, παιχνίδια και ιδέες (Hardman 1973).
- Τα παιδιά σε κάθε κοινωνία παρουσιάζουν περίπλοκους και πολιτισμικά συγκεκριμένους τρόπους για να δώσουν νόημα και δικούς τους τρόπους συμπεριφοράς που είναι προφανώς καλά ανεπτυγμένοι (Hirschfeld 2002).
- Ωστόσο, η περιορισμένη εικόνα των παιδιών στην ανθρωπολογία αντανακλά μια γενικότερη τάση στις κοινωνικές επιστήμες να θεωρεί την παιδική ηλικία ως σταθμό στην πορεία προς την «πλήρη, αναγνωρίσιμη και πιο σημαντική, επιθυμητή κατάσταση της ενηλικίωσης» (Jenks 1996: 9) .

«Ποια προσέγγιση θα μπορούσε να ληφθεί; πώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε τα παιχνίδια των παιδιών και την προφορική παράδοσή τους; Πώς μπορούμε να προσεγγίσουμε τα παιδιά και πώς ταξινομούν ή σκέφτονται τον κόσμο; Ποια διαφορά κάνει η ηλικία; Τι έχουν πει άλλοι για τα παιδιά;»

Charlotte Hardman 1973

Η **ανθρωπολογία της παιδικής ηλικίας** διαμορφώνεται (1) με την επεξεργασία ενός σημασιολογικού συστήματος, (2) διαμορφώνοντας ένα κατάλογο με αναλυτικές αναφορές για το παιδί, (3) αναλύοντας το λόγο των παιδιών, (4) ερευνώντας τις προφορικές παραδόσεις, τα παιχνίδια, τις αξίες που διατρέχουν τις δράσεις τους, και τέλος (5) αναλύοντας τις ζωγραφιές τους.

Βασικό ζητούμενο είναι οι μελετητές της παιδικής ηλικίας να **ακούν**, ταυτόχρονα, τα παιδιά που μιλάνε τόσο **ως άτομα**, με τις μοναδικές και διαφορετικές εμπειρίες τους, όσο και **ως κάτοικοι** αυτού του κοινωνικού, πολιτιστικού, οικονομικού και πολιτικού χώρου που σε κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται ως «παιδική ηλικία» (James 2007).

Ανθρωπολογία της παιδικής ηλικίας

Από τη δεκαετία του 1990, τα παιδιά και οι νέοι μελετώνται ως ξεχωριστές αναλυτικές κατηγορίες. Εθνογραφικές μελέτες με επίκεντρο την παιδική ηλικία αμφισβήτησαν την άποψη ότι τα παιδιά θεωρούνταν «πολιτισμικά ημιτελή πλάσματα» που χαρακτηρίζονταν από κοινωνική ανωριμότητα, ότι δεν είναι «ενεργοί δημιουργοί ενός πολιτισμού», αλλά απλώς «προετοιμάζονται» για την κοινωνία των ενηλίκων και αποτελούν «αναξιόπιστους πληροφορητές» (James και Prout 1990, Amit-Talai και Wuff 1995).

Ανθρωπολογία της παιδικής ηλικίας

Βέβαια, η συζήτηση για τα παιδιά μετατρέπεται συνήθως σε συζήτηση για τους ενήλικες και τους τρόπους με τους οποίους οργανώνουν το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται τα παιδιά, ώστε να διευκολυνθεί η απόκτηση της πολιτιστικής ικανότητας που αρμόζει στην κοινωνία στην οποία ζουν.

Children not only live in the cultural spheres of the adults with whom they share a life space, but they create and maintain cultural environments of their own (Hirschfeld 2002).

Ανθρωπολογία της παιδικής ηλικίας

Συνεπώς, εκφράζεται η άποψη ότι η «παιδική ηλικία» αποτελεί «**κοινωνική κατασκευή**» που δομείται ιστορικά και πολιτισμικά και υποστηρίζεται ότι «τα παιδιά συμβάλλουν στη συγκρότηση της κοινωνικής τους ζωής, της ζωής αυτών που βρίσκονται γύρω τους και της κοινωνίας στην οποία ζουν». Ο λόγος και οι πρακτικές των παιδιών και των εφήβων μιας κοινωνίας προσφέρει αξιόλογα στοιχεία για την κατανόηση και ερμηνεία των ενηλίκων.

*[...] to speak not just about another form of life but to speak from within it.
(Geertz 1988)*

Οι ανθρωπολογικές προσεγγίσεις αρχικά περιελάμβαναν τη συγκριτική παρατήρηση **καθημερινών πρακτικών** των παιδιών με πρόσβαση σε διαφορετικές πολιτισμικές πρακτικές, την ερμηνεία συμπεριφορών τους (Whiting και Child 1963, Whiting και Whiting 1975), την ανάλυση του **παιδικού παιχνιδιού** στο σπίτι, το σχολείο ή τη γειτονιά (Schwartzman 1978, Holmes 1991), τη διαφοροποίηση του παιχνιδιού σε σχέση με το κοινωνικό φύλο (Thorne 1993, Skelton 1996), και τέλος τη διερεύνηση **ιστοριών, παραμυθιών και τραγουδιών** που τα ίδια επινοούν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους (Opie και Opie 1960, 1969).

Η θεώρηση του παιδιού ως «πολιτισμικά ημιτελές πλάσμα» αντικαθίστανται από τη θεώρηση του παιδιού ως **φορέα ενσυνείδητης δράσης**.

Εθνογραφικές μελέτες θεωρούν τα παιδιά και τους νέους ως ενεργά **κοινωνικά όντα** με εμπρόθετη δράση που συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή, αλληλεπιδρούν και συνδιαμορφώνουν τις κοινωνικές συνθήκες μαζί με τους ενήλικες.

Alan Prout, Allison James, Nancy Sheper-Hughes, Helena Wulff, Vered Amit-Talai, Virginia Caputo

Τα παιδιά συγκροτούν τους δικούς τους πολιτισμούς, τους μικρο-πολιτισμούς καθημερινής διάδρασης με πρόσωπα/θεσμούς/αντικείμενα υλικού πολιτισμού και συνυπάρχουν με τον κυρίαρχο πολιτισμό.

«Ο στόχος ενός παιδιού δεν είναι να γίνει ένας επιτυχημένος ενήλικας, ο στόχος του φυλακισμένου είναι να γίνει ένας επιτυχημένος φρουρός. Ο στόχος ενός παιδιού είναι να είναι ένα επιτυχημένο παιδί [...]. Τα παιδιά δεν είναι ανάκανα μέλη της κοινωνίας των ενηλίκων. Είναι αρμόδια μέλη της δικής τους κοινωνίας, η οποία έχει τα δικά της πρότυπα και **το δικό της πολιτισμό**. Όπως και ο πολιτισμός των κρατουμένων και ο πολιτισμός των κωφών, ο πολιτισμός των παιδιών βασίζεται χαλαρά στον πολιτισμό της πλειοψηφίας των ενηλίκων μέσα στον οποίο υπάρχει. Αλλά προσαρμόζει την πλειοψηφία του ενήλικου πολιτισμού στους δικούς της σκοπούς και περιλαμβάνει στοιχεία που λείπουν από τον πολιτισμό των ενηλίκων».

[Judith Harris 1998: 198-199]

Οι ανθρωπολόγοι, έχοντας ως στόχο να προσφέρουν την ευκαιρία στα ίδια τα παιδιά να αναπτύξουν το δικό τους «λόγο» για γεγονότα της καθημερινής τους δράσης, μελετούν τους ρόλους που αναλαμβάνουν τα παιδιά και τα νοήματα που τα ίδια δίνουν μέσα από την εμπλοκή τους στα πολιτισμικά δεδομένα της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, εξετάζουν την παιδική ηλικία μέσα από **συνομιλίες** με τα ίδια τα παιδιά στα σπίτια τους, τις παιδικές χαρές, τη γειτονιά και τις αυλές των σχολείων, σε θέματα που κυριαρχούν και κεντρίζουν το ενδιαφέρον τους και που οδηγούν σε ευρήματα ιδιαίτερα αξιόλογα για την κατανόηση και την ερμηνεία των ευρύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζόμενων.

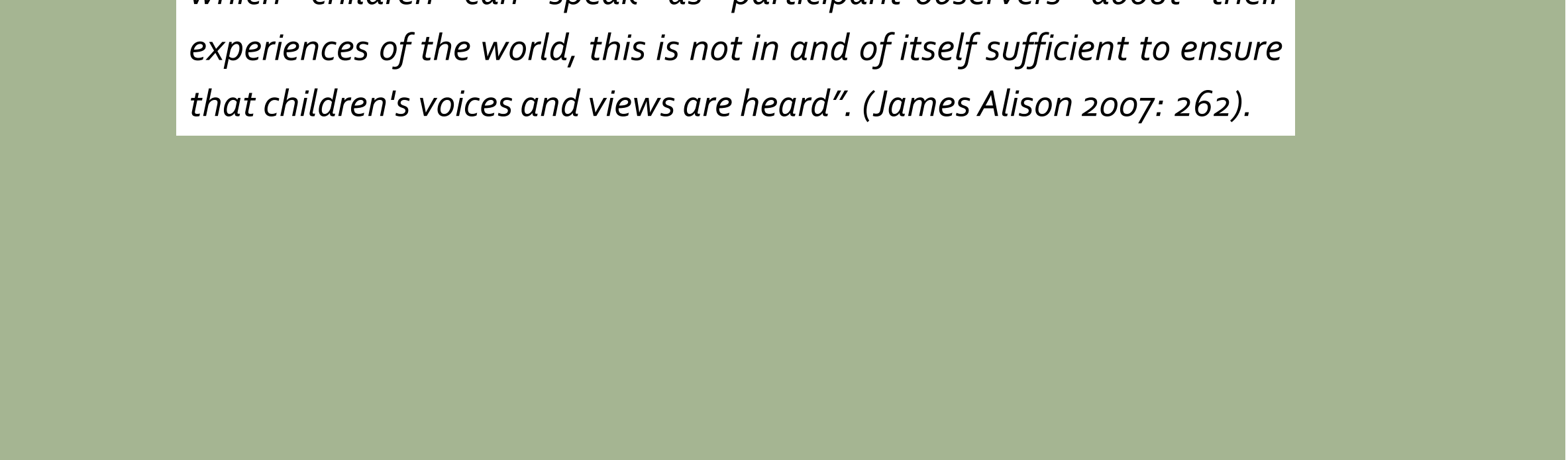
Οι έρευνες για το **παιγνίδι ως αντικείμενο** (toy - άθυρμα) και τα **παιχνίδια** (games) παρέχουν πληθώρα πληροφοριών σχετικά με το πεδίο των γνωστικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών. Παρά τις γνώσεις αυτές, οι έρευνες αυτές υπογραμμίζουν συνήθως τη συνάφεια του παιχνιδιού με τις δραστηριότητες και τους στόχους των ενηλίκων, ιδιαίτερα τους τρόπους με τους οποίους το καθημερινό παιχνίδι χρησιμεύει για την ενθάρρυνση των παιδιών σε πρότυπα για ενήλικες.

Στην ελληνική βιβλιογραφία, έχουν προστεθεί επιτόπιες έρευνες για το **παιδικό παιχνίδι** στο σπίτι, το σχολείο, τη γειτονιά, τη διαπραγμάτευση των φιλικών σχέσεων στο πλαίσιο του ομαδικού παιχνιδιού, τη διαμόρφωση προτύπων συμπεριφοράς αναφορικά με το φύλο και την επίδραση της εμπορευματοποίησης στο παιχνίδι (Γκουγκουλή 1993, 2000, Gougoulis 2003, Κλωνή 2000, Αυγητίδου 2001, Τσίγκρα 2001).

"Although new approaches in the study of childhood and children's everyday lives have opened up a theoretical and conceptual space in which children can speak as participant-observers about their experiences of the world, this is not in and of itself sufficient to ensure that children's voices and views are heard". (James Alison 2007: 262).

<http://www.isuma.tv/video-nas-aldeias/from-the-ikpeng-children>

<https://www.youtube.com/watch?v=8AnwkixlhxM>

